

'גר שנתגייר כקטן שנולד דמי' –

כי בהתגירו מקנים בו מן השמים נפש חדשה מתחת כנפי השכינה. נמצא שהוא כנולד ממש, כי הנפש אשר לא טהורה היתה העבירה ממנו (עפ"י ר"מ אלשיך ויקרא יט, לד)

לא תטה משפט גר יתום – לא אמר גר ויתום – לומר לך גר שנתגייר כקטן שנולד דמי (בעל הטורים תצא כד, טו).

עוד על מקור דבר זה – ע' בחדושי חתם סופר לע"ז; משך חכמה ואתחנן הכו.

'מי שיש לו בן מכל מקום פוטר אשת אביו מן היבום' –

'שמעתי בשם הגאון מהר"ץ ז"ל אבד"ק ברלין, דמזה הטעם בטלו היום מצות יבום, אף על גב דהלכה דחליצה במקום יבום לאו מצוה היא, בכל זאת בזמן אחרון דלא אכשר דרא, ואולי יש להאחז שמת בן מכל מקום. ובכי האי גוונא פוגע באיסור אשת אח. וטעם זה אמת וראוי לפרסמו. (חידושי מהר"ץ חיות)

דף כג

'האחת אהובה והאחת שנואה – וכי יש אהובה לפני המקום ויש שנואה לפני המקום? אלא אהובה – אהובה בנישואיה, שנואה – שנואה בנישואיה' – ע' רש"י ותוספות.

אין כוונת רבותינו להוציא הפסוק מידי פשוטו [כן מוכח מהספרי (תצא) שדרשו שם: הכתוב מברך שהבכור יהא לשנואה. וכמוכן שא"א לפרש כן אם היתה הכוונה רק לנישואי איסור], אלא שבכלל 'אהובה' ו'שנואה' גם אהובה ושנואה בנישואיה, כי אם רק כפשוטו, אין צורך באזהרה מיוחדת שלא לבכר את בן האהובה כפירוש רש"י (עפ"י 'הכתב והקבלה' ורש"ר הירש תצא).

ואפשר שדבר זה נרמז בשינוי הלשון 'שנואה' – 'שניאה'; –

כי 'שניאה' מורה על שם דבר, כמו 'ירידה' 'ידיעה' וכו', כאילו השנאה מופשטת מן האשה ובעלה בפועל אלא שנאה מצד הדת יש כאן. [ובראב"ע התחכם לאמר 'אהובה בעיניו ולא לה' – דבריו דחויים מן הקבלה ומלישנא דקרא] (הכתב והקבלה שם).

ובאופן נוסף; יש להבחין בין הפועל 'פעול' לבין שם העצם 'פעיל', שזה האחרון משמעו מצב של קבע כמו 'שכיר' 'פקיד' 'נתין', בניגוד לצורה הראשונה שמתארת מצב זמני – 'שכור' (נחמיה ו, יג), 'נתון'. אף כאן רמז הכתוב בצורה החריגה 'שניאה' שאין מדובר על שנאה שבלב, הנתונה לשינויים כפי מצב רוחו של האדם אלא הרי היא 'שנאה' קבועה לעולם ששום גשר שבועולם לא יוכל לגשר ביניהם – הלא היא זאת שנישואיה באיסור (מתוך 'עיונים בדברי חז"ל ובלשונם' עמ' קמב).

וע"ש באור 'קרואי' – קריאי' על אותה הדרך. וכן 'שנואה' הנאמר אצל לאה. וע"ע בספר לחמי תודה (תצא) בשם אביו בעל הפלאה.

'מולדת בית או מולדת חוץ בין שאומרים לו לאביך קיים בין שאומרים לו לאביך הוצא'. 'הוצא' לאו דוקא, שאם כן חייבי לאוין משמע, אלא בין שהיא בבית אביך בין שהיא חוץ מבית אביך דהיינו חייבי כריתות, ו'הוצא' מביתך בלא גט קאמר לפי שאינה אשתך. [וכי תהיין הוצרך ללמד עצם הדין

שקדושין תופשים בחייבי לאוין, אבל לענין איסור אחוה לא הוצרך שהרי אפילו חייבי כריתות נתרבו] (עפ"י רמב"ן).

לכאורה נראה שבלא 'כי תהיין' הייתי מפרש 'הוצא' על חייבי לאוין, ולא הייתי מעמיד הכתוב בחייבי כריתות (וכ"מ בתו"י), אך י"ל שבלאו 'כי תהיין' הייתי מושה חייבי לאוין לכריתות כי בשניהם אין קידושין והיו מתרבים שניהם לאיסור אחוה, וכ"מ בריטב"א.

'בן בתך הבא מן העובד כוכבים קרוי בנך... נהי דממזר לא הוי, כשר נמי לא הוי, ישראל פסול מקרי'. הרבה ראשונים פירשו שהבא מאם יהודיה ומאב נכרי – ישראל הוא אלא שפסול לכהונה (ערש"י להלן מד-מה וש"ר שם). וכך נפסק בשלחן ערוך (אבן העזר ד,ה). ונחלקו הראשונים האם רק הבת הנולדה מהם פסולה לכהונה או אף בת הנולדת מבנם פסולה. והכרעת הפוסקים להקל בבת הבן. ע' אבני נזר אה"ע סוס"י טז). ומהם שפירשו ש'ישראל פסול מקרי' – פגם יוחסין בעלמא, ואפילו לכהונה אין פסול (ערי"ף, רמב"ן, מאירי, יש"ש ועוד). ואולם יש סוברים (ערש"י קדושין סח ובפרשת אמור כד, י. וכן משמע בתוס' שם עה: ובפסקי התוס' ומהרש"א שם; תוס' לעיל טז:) שהגדל צריך טבילה לשם גירות, ורק כאשר טובל כשר לבוא בקהל. והיו מן הפוסקים שסברו לחוש לשיטה זו, להצריכו טבילה לשם גירות, אך רוב הפוסקים האחרונים הכריעו שאין לחוש לכך וכשר לבוא בקהל אלא שפסול לכהונה (ע' רעק"א יו"ד רסו, ב; פתחי תשובה אה"ע ד,ה עצי ארוים וחמדת שלמה שם; אבני נזר אה"ע טז ועוד).

וכן נפקא מינה לענין מילת הגדל ביום השמיני שחל בשבת, שנקטו הפוסקים להלכה למולו בשבת שיהודי גמור הוא (ע' אחיעזר ח"ג כא וח"ד מד ועוד). אם כי יש שצרפו את השיטה החולקת כסניף במקרים מסוימים (ע' בשו"ת שבט הלוי ח"ב סח וח"ג קעו).

ובספר זכר יצחק (ל. וע"ש בקיצור בסי' ד) הסביר הדברים בדרך זו: 'שני דברים יש בעכו"ם; האחד שפטור מהמצוות, והשנית שפסול מלבוא בקהל. והנה שני הדברים אינם תלויים זה בזה' וכמו שמצינו שבזמן הבית שכל גר מחויב בקרבן, כל עוד לא הביאו, הגם שנתחייב כבר במצוות כישראל, לא הוכשר עדיין לבוא בקהל.

והנה דרשו בגמרא (להלן עה:): להם (שנאמר לגבי איסור מצרי בנים אשר יולדו להם דור שלישי...) – הלך אחר פסולן, שאם נתערבו כשרים בפסולים הולכים אחר הפסול. דין זה נאמר בכל הפסולין, ואם כן גם לענין הבא מגוי ומישראלית, אמנם לענין המצוות הולכים אחר האם כנדרש בסוגיתנו מן הפסוק כי יסיר את בנך וגו', אך לענין דיני חתנות, אביו הגוי פסול, מדין 'הלך אחר פסולן'. וזו כוונת הגמרא 'ישראל פסול הוא' – שפסול מלבוא בקהל כאביו הגוי.

בהסבר זה הוא מיישב את שיטת הראשונים הנזכרת שרבים תמחו עליה מכמה סוגיות ערוכות שדינו כישראל. ומסביר שאין כוונת שיטה זו לומר שהוא גוי אלא שלענין פסול חיתון דינו כגוי כל עוד לא טבל, אך אם טובל לשם 'גירות' כשר לבוא בקהל כשם שלאביו היתה מועילה טבילה להכשירו. לפי הסבר זה הכל מודים לענין מילה בשבת שהוא נימול (וע' בהרחבה בחדושי ר' שמואל (יב) שהכריח הסבר זה מדברי התוס').

והגר"מ פינשטיין (בדברות משה כאן ובאגרות משה אה"ע ח"א ח) כתב שהראשונים הסוברים שהולד גוי לא אמרו אלא כשהם נשתמדה. וכתב לפי זה שלהלכה יש לחוש לאותה שיטה באופן שכזה.

וע"ע בחילוקן של המהרי"ט (הל' בכורות פ"ח סד סה), ובספר אבי עזרי (איסו"ב טו, ג), דחה זאת בשתי ידיים, ע"ש.

וע"ע שו"ת הרא"ש לבו; ספר הרוקח הלכות סעודה שלא; שער המלך איסו"ב טו, ג; שו"ת חמדת שלמה אה"ע ב בשם ר"י מליסא; שו"ת דובב משרים ח"א ז; מרומי שדה קדושין סח; אמרי משה כז; שו"ת שבט הלוי ח"ה קלט, ג. [וע"ש בסי' קצה

שנשאל על בת ישראל שנתעברה לנכרי, האם אפשר להתיר לה להפיל ולדה. ופסק לאיסור. ואמנם סיים: 'ואם היתה מניעת ההפלה גורם שלא תשוב האם לעמה ואלקיה הייתי מעיין עוד פעם, ובפרט אם היה הגידון לפני הארבעים יום'; אור משה (לר"ח סופר שליט"א. סי' מט). עוד בד"ן זה ע' במובא בבכורות מז.

(ע"ב) 'מי שקידש אחת משתי אחיות... מת ולו אח אחד – חולץ לשתייהן'. אף על פי שהאיסור לישא אחות חלוצתו או אחות זקוקתו אינו אלא מדרבנן (כדלהלן מא.), ומדוע אין מקלים בדבר כשאר כל ספק דרבנן שמותר אף לכתחילה – החמירו חכמים כאן שלא ייבם מפני שחולץ לאחת מהן בבית דין הרי מתפרסם הדבר ונראית כיבמה הלכך חששו שמא יאמרו אחות זקוקה או אחות חלוצה מותרת לכתחילה (עפ"י רמב"ן להלן ועוד).

ומכך שלא שנו כאן כמו בסיפא, שאם קדם וכנס – לא יוציא, משמע שאפילו בדיעבד מוציאים אותה ממנו, אעפ"י שאינו אלא ספק דרבנן – האלימו חכמים לגזירתם משום חשש ערוה דאורייתא, שאחות זקוקתו דומה לאחות אשתו, וכן אחות חלוצתו דומה לאחות גרושתו האסורות מהתורה. [ושונה מאיסור חלוצה לכהן שמבואר בגמרא בסמוך שלא אסרו בספק, שאין שם דררא של איסור כרת אלא איסור לאו] (עפ"י רשב"א וריטב"א ר"ד ונמוקי יוסף להלן).

א. מצינו כגון זו בכמה מקומות שהחמירו חכמים בספק דרבנן משום חומר האיסור, כגון באיסורי שבת – ע' במצוין ביוסף-דעת שבת לח. וכבר כתב הש"ך (בסוף כללי ספק ספקא ובנקה"כ טו, טז) שמצינו הרבה ספיקי דרבנן לחומרא הלכך אין לנו לבדות מלבנו ספקא דרבנן.

ב. משמע בסוגיא שאף למאן דאמר אין זיקה ואיסורו משום חשש ביטול מצות יבמין, האלימו חכמים את האיסור ואף שכנס ספק-אחות זקוקתו צריך להוציא, הגם שאין כאן דררא של איסור כרת. וצ"ל שמשום ביטול מצות יבמין עשאוה חכמים כאיסור אחות אשתו (וע"ע ברשב"א כט:). וע"ע.

'שמע מינה קדושין שאין מסורין לביאה הוו קדושין'. יש לשאול, לשיטת הסוברים ספיקא דאורייתא אינו אסור אלא מדרבנן, מדוע נחשב המקדש אחת משתי אחיות קדושין שאין מסורין לביאה הלא נראה לכאורה שמדין תורה ביאתן מותרת – אין הדבר כן משום שאיקבע איסורא', שהרי אחת מהן ודאי מקודשת, וביאיבע איסורא' הכל מודים שהספק אסור מן התורה [שהרי מביא אשם תלוין] (עפ"י אילת השחר קדושין נא. והנצי"ב כתב שרביא שאמר (בקדושין שם) המקדש אחת משתי אחיות אינן מקודשות משום קדושין שאין מסורין לביאה, סובר שספק אסור מן התורה).

עוד היה נראה לתרץ שזה ספק מותר מן התורה, הפירוש הוא שאין איסור מן התורה להכנס למצב של ספק ולהניח שאולי יעלה בידו ההתר (כפי שהאריך בזה בשערי ישר), ואם כן כאן שודאי אף אחת אינה מותרת בתורת ודאי אלא שתיהן 'מציאות של ספק' שהרי זה ספק בעצם ולא ספק של חוסר ידיעה מצד האדם (כפי שבאר בשערי ישר ג, כב) אפשר שהכל מודים שאסור מן התורה. וע' כעין זה במובא בנדרים סז, וע"ע בסוכומים לכריתות יז-יח.

*

'על דרך הפשט בטעם מצות היבום כדי שישאר הממוץ בבית המת ולא ימשול זר על אשתו ועל נכסיו כענין שנאמר לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר, כי בזה אומדין דעתו של מת כי הוא רוצה שימשול אחיו על נכסיו ועל אשתו יותר מאחר כיון שאין לו זרע שירשנו... ועל דרך הקבלה, מצות היבום תועלת גדולה לנפש המת, וידוע כי תגדל הנאת הנפש כשהיא מתגלגלת במי שהוא קרוב מן המשפחה יותר לפי שיש לו שייכות גדול עמו (רבנו בחיי תצא).